

Waernemingen op het genezen van de gonorrhoea, en zommige andere uytwerkingen van het veneerien venyn / [Samuel Foart Simmons].

Contributors

Simmons, Samuel Foart, 1750-1813.
Zandycke, F. A. van.

Publication/Creation

Bruges : J. van Praet, [1785?]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/b3prmgkb>

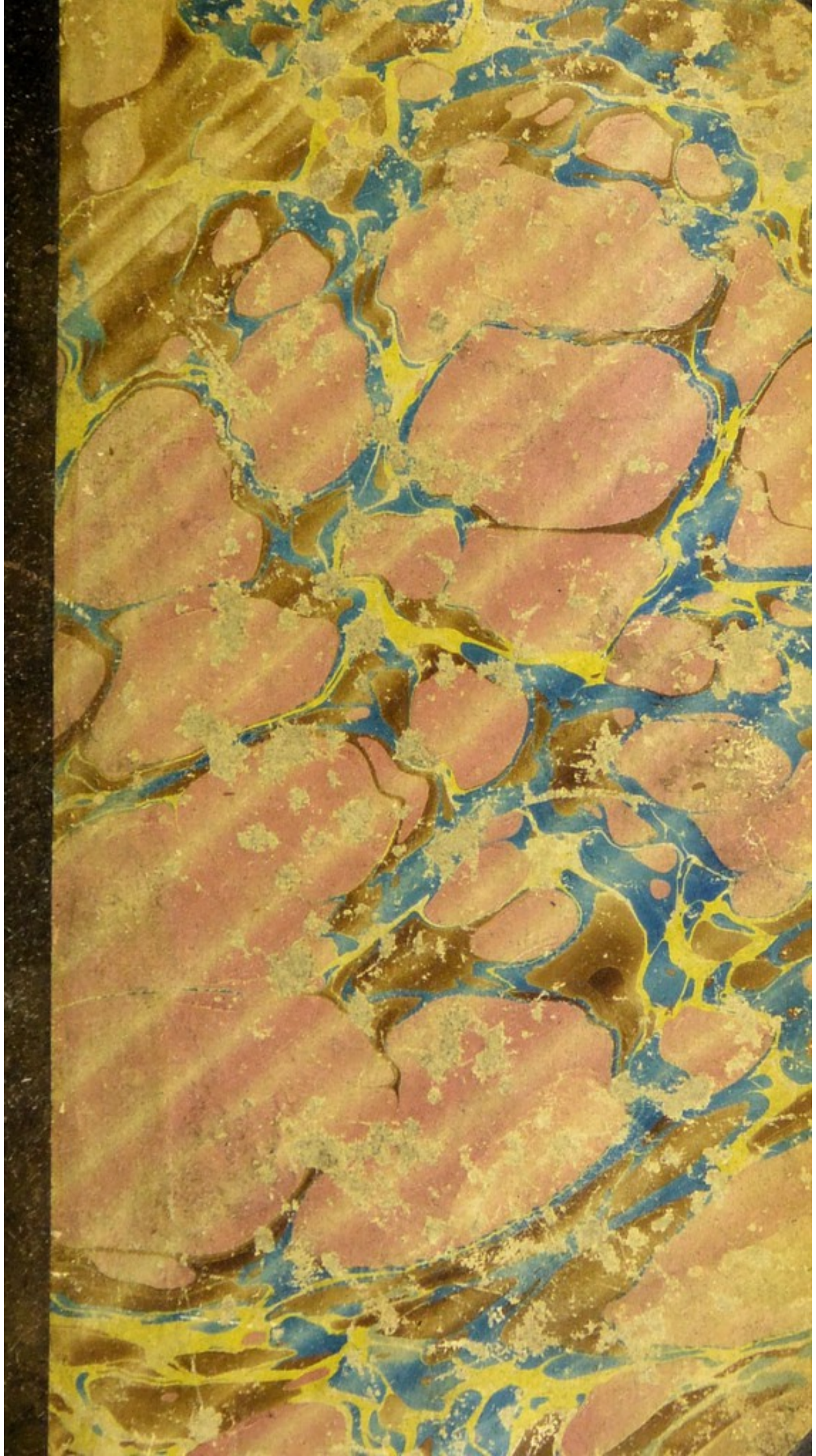
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

cc.
87

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Wellcome Library

WAERNEMINGEN
 OP HET GENEZEN VAN DE
GONORRHÆA,
 EN ZOMMIGE ANDERE UYTWERKINGEN
 VAN HET
VENERIEEN VENYN.
 DE TWEEDE UYTGAEVE DOOR
SAMUEL FOARTSIMMONS,
M. D. F. R. S.

*Lit van het Collegie der Genees-Heeren te
 London; en van de Koninglyke Genees-
 kundige Societeyt te Parys.*

OVERGESTELT UYT HET ENGELSCH.
 ENDE VERMEERDERT MET NUTTIGE
 AENMERKINGEN DOOR
F. A. VAN ZANDYCKE,
M. L.

TOT BRUGGE,
 By JOSEPH VAN PRAET, Drukker der Stad
 en Lande van den Vryen.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

VOOR-REDEN
VAN DEN
VERTAELDER.

*A*Ls men weet hoe alle *We-*
tenschap en bijzonderlyk de
Genees-kunde in Engeland ver-
voorderd en doorgrond word,
men moet gemakkelyk begrypen,
hoe nuttig het is Engelsche Boeken
te vertaelen; den wytmuntenden
Heer de Brabant, heeft ons door
dezen weg eerst in-te-gaen, dit
nut genoeg doen ondervinden.
Ik laete my dan zeker vooren-
staen, dat deze Vertaeling aen
myn Vaderland zeer dienstig zal

zyn: want men zal in dit Werkje klaerblykelyk zien in hoe vele gevaerelyke mislaegen de voornaemste Autheuren, die tot nu toe op de Venus-Ziekte geschreven hebben, gevallen zyn. Ende men zal eene maniere van handelen vinden, om de Druyper ten meerderendeel in veertien dagen, en dikwils in korteren tyd, met veyligheyd te genezen. Het is wel waer, dat dit Werkje tweemaal in 't Fransch vertaelt is; maer het is daerom alhier niet te meer bekend: want andersints men zoude de Druyper dikwils zoo langduerig en bertnekkig niet zien; ende men zoude aen den Zieken, voor veel lyden en zomtyds zelfs veel geld, zoo meenige gevaerlyke toevallen, door de Oeffening, niet zien toegeven, die de natuer alleen misschien zoude voorkomen hebben; en de gevallen van Verolle ofte volstreckte Plaege zouden veel zeldzaemer zyn.

Het is dan niet alleenelyk nuttig, maer zelfs allezints noodig dit Werkje alhier algemeenelyk bekend te maken.

De aenmerkingen, die ik hier by gevoegd hebbe, zyn getrokken uyt de beste Engelsche Autheuren; men zal bevinden, dat ik geene opbaele, ten zy die zeker nuttig zyn. Sy zyn geteekent met de letters A. B. C., &c.

Ik hebbe in bet Vertaelen meer gezorgt verstaenbaer en klaer te zyn, ende den zin van den Autheur wel te treffen, als op de minste eygenschappen van de Tael nauwkeuriglyk te letten: Men moet meer tragten dienstig te zyn als aengenaem.

VOOR-REDEDEN
 VAN DEN
 A U T H E U R

Tot de eerste Uytgave.

***D**it Werkje begrypt eenige Aenmerkingen op eene Ziekte, van de welke Sydenham, Boerhaave, Astruc, van Swieten, en andere van de bekwaemste Autheuren, ja zoo menige geschreven hebben, dat het minste byvoegzel, tot het geen hier alreeds van bekend gemaakt is, by zommige mischien zoude kunnen voor overtollig aengezien worden. Maer de waerbeyd is, dat de zaeke nog verre is van uytgeput te worden; want al is't, dat dit ongemak*

meer dan twee-honderd Jaeren in Europa zeer gemeyn geweest is, niet-jegenstaende de voortrefelykste Mannen in de Wetenschap verschillen nog in hun gevoelen aengaende de Aerd en de Genezing van de Ziekte; ende ik laete my voorenstaen, dat de Waernemingen, die ik gae voorenstellen, onze Wetenschap hier in eenigzints zal vermeerderen, met aen te-toonen de mislaegen die tot nu toe in t'algemeen aengebouden zyn; en met te verligten de middels om te genezen eene Ziekte, die maer al te dikwils toevertrouwt is aen kwakzalvers en onkundige albestaenders, schoon geen ongemak meer ontleeden Genees-kunde verzoekt; want wy mogen vastellen, dat niemand bekwaem kan zyn syne bestieringe voorspoedig te maeken, ten zy hy t'zaem bezit eene volkomen Wetenschap van het gestel der Deelen met eene, grondige

kennis van de werking der Geneesmiddelen, zoodanig, dat by bekwaem zy de zelve toe-te-passen aen de gesteldheyd van zyn Zieken, en te veranderen volgens het vereysch van het geval. Ende evenwel men agt zoo weynig deze omstandigheden, dat wy dagelyks bekendmaekingen zien van bezondere uytgevonden middels, die onverscheydentlyk aen alle geval en aen alle veranderingen van de Ziekte toegepast worden.

Wy hebben een schreeuwende voorbeeld van eene dusdanige ongerymdheyd in de Pillen van Keyfer. Dit middel is in zommige omstandigheden van eene aenmerkelyke uytwerking, maer het is in vele voorvallen niet genoegzaam tot de Genezing, ofte schaedlyk aen den ziekens gesteldheyd, ende vervolgens onderhevig aen vele kwaede gevolgen: ende nochtans, zoo dra dit middel eerst in de

Ziek - buyzen van het Fransch Krygs - volk ingebracht was, het was verzelt met order van de Minister, dat geen ander Hulp - middel in Venerieene gevallen mogte gebruykt worden. Deze schikking wierd verscheyde Jaeren in volle uytwerking gestelt, tot dat op het laetste, het kwaed, dat hier door veroorzaekt wierd, zoo in d'oogen schetterde, dat het noodig geoordeelt wierd de order te herroepen; ende de Doctours en Heel - meesters van het Krygs - volk hebben nu volle vryheyd om zulken weg tot de Genezing in te gaen als hun den besten schynt.

Ik hebbe in het volgende Werkje vele zorge gehad om te vermyden alle beschouwige redenering, ende ik hebbe my geheel bepaelt aen zulke omzigtigheden ende geschiedenissen in de Praktyk, als gegrondvest zyn op myn eygen ondervinding ende aendagtige

Waerneming. Gelyk ik my nu voorenstelle alleenelyk te handelen van de Druyper en zommige andere plaetslyke uytwerkingen van het Venerieen Venyn, ik ben te vrede geweest met in korte woorden aen-te-raeken de bereydingen van Quik-zilver die schynen de beste toegepast te zyn, om het opnemen van het Venyn in de aeders te beletten, ende aldus het bloed van de besmetting te bevryden. Misschien, als ik meer tyd hebbe, zal ik kunnen wydloopiger intreden in de verschillende eygendommen van de verscheyde bereydingen, ende vervolgens myn onderzoek bestieren in de volstrekte Venus-Plaege ofte Verolle (Lues Venerea) in welkers Genezing tot nu toe zeer veel schynt te ontbreken.

WAERNEMINGEN

OP HET GENEZEN VAN DE

GONORRÆA, &c.

MEN heeft zedert korten tyd meenige **Zinryke** bewysredenen voorgestelt, om waer te maeken dat de *Druyper* en de volstreckte Plaege verschillende aendoe-ningen zyn, oorspronklyk van twee onderscheyde zoorten van Venyn. Het waere gelukkig voor het Menschdom waere dit gevoelen wel gegrondvest; maer, ongelukkiglyk, de dagelyksche ondervinding betoont het valsch te zyn: het is aengetoont geweest dat de Stoffe van een *Chancre*, ingebracht in de *Pis-buys* ofte *Uretra* eene *Druyper* voortbrengh, en dat de Stoffe, die in eene *Druyper* ontlast word, eene *Chancre*, ontsteking van de Liefchklieren, en de plaege ofte *Verolle* kan veroorzaeken.

Ik hebbe nu onder myne zorge een Zieken, die door onvoorzigtig gehandelt te zyn van eene *Druyper* met eene t'zamentrek- kende inspeyting, *Venerieene* vlekken, Nagt- pynen, en andere toevallen van eene vol- strekte plaege betrapth heeft: in dezen Lyder de vlekken verschenen ontrent zes weken naer

dat de ontlastinge gestopt was. Hy had geen *Chancres* gehad, nogte hy en had zig in geen gevaer gestelt van eene nieuwe bezmetting. Maer wy mogen vermoeden dat eene *Zweering*, uyt welk het Venyn in de aeders opgenomen wierd, dadelyk plaets greep; dit wierd ons aangewezen door de groote pyn dat hy zeyde te lyden wanneer hy ten tyde van de *Druyper* zyn Water loste, ende het groot zeer dat hy gevoelde in een kleyn plek van de *Pis-buys* ontrent de halve breedte van een duym afgelegen van de Opening, als ook door een kleyne toefluyting van de *Pis-buys*, waer onder hy zedert gekwelt heeft.

Het is niet lang geleden dat een Heer my te raede kwaem, die ontrent twee maenden te vooren eenen *Druyper* betrapt had: de ontlasting was geelagtig en aenmerkelyk groot, verzelt met veel zeer en ontsteking. Den Heer, aen wie hy zig eerst beveelde, raede hem de ader te openen, meermaels Manna en Zouten te nemen, ende een verkoelende levensmaete te onderhouden. Naer thien of twaelf dagen, wanneer de toevallen van ontsteking begonden te verminderen, hy nam groote Deelen Balzem van *Copaiva*, en gebruykte een inspeyting, de welke hem gestaediglyk eene geweldige smertende pyn in de *Pis-buys* veroorzaekte. In ontrent agt dagen voorder de ontlasting was gestaekt, en hy verlaetede de Stad in gevoelen, dat hy Genezen was; maer niet lang daer naer hy gevoelde een pynelyk geswel van de klieren in zyn regte lieshe, ende hy

had Zweeringen in zyn keel ten tyde hy eerst tot my schreef. Ik zoude konnen meer andere gevallen van de zelfde aerd, die ik gezien hebbe, bybrengen, maer deze twee schynen genoegzaam te zyn om te betoonen dat de Stoffe van eene *Druyper* opgenomen en in het bloed gebragt, kan voortbrengen alle de toevallen van eene volmaekte *Verolle*. Om zoo een uytwerkzel van eenen *Druyper* te hebben, het is misschien noodzaekelyk (dog geenzints zeker) dat de Stoffe uyt een verzwerende deel opgenomen word in het bloed; maer meenige der voornaemste in het oeffenen van de Konst, loochenen dat oyt een dusdanige Zwering in de *Pis-buys* door de *Druyper* is voortgebragt. Zy houden staen dat de vermeerderde afkleynzing ofte secrectie, in dit geval, in't geheel gelyk is aen 't geen gebuert in eene Zinking; maer de vergelyking is geenzints goed; want in de Zinking het gansche vlies van de neus is gelykelyk geprikkelt, daer in de *Druyper* alleenelyk byzondere Deelen van de *Pis-buys* schynen aengedaen te zyn. Het is zeer raer dat het ongemak zig verder uytstrekt in de *Pis-buys* als van een onder halven duym lang, ende dikwils (ten minsten in de beginning) het is niet verder van het eynde van het hoofd der Roede afgelegen als een duym. De ontlasting spruyt uyt dat deel van de *Pis-buys* daer de pyn gevoelt word; en den Lyder en klaegt van geen pyn in het Wateren, ten zy als de Pis het onsteken Deel geraekt. Maer als de ziekte vermeerdert, de onsteking spreyd zig breeder

14 *Waernemingen van het Genezen*
uyt even gelyk verscheyde Deelen van 't hoofd
der Roede aengedaen worden door een *Chan-*
cre. Het openen van het zieke Deel smyt geen
licht op de zaeke, en is verre van deze be-
twisting ten eynde te brengen. Ik hebbe ver-
schoeyde *Pis-buizen* geopent gezien van Per-
zoonen, die een *Druyper* hadden ten tyde van
hun dood; in drie van deze de binnenste opper-
vlakke van de *Pis-buys* schein, als in de geval-
len verhaelt by *Morgagni*, (*) met een wey-
nig rood geverft, ende sy was in alle de andere
met slym bedekt, maer zonder eenigste ichyn
van *Zweering*; nogtans in twee openingen
te *Parys* het meerderendeel der Heeren daer
tegenwoordig, was overtuygd klaerblykelyke
teekens van *Zweeringen* te zien.

Wy beschouwden zorgvuldiglyk de *Pis-*
buizen met een Vergroot-glas, maer ik be-
kenne, dat de blykteekens aen my niet ge-
noegzaam voldoende waeren, om te kunnen
iet met zekerheyd in de zaeke vast stellen.
Van den anderen kant hebbe ik zelfs vele
voorvallen ontmoet, en by verscheyde ont-
leedkundige gezien van *Pis-buizen*, die
klaerblykelyk aenweezen de lydteekens van
voorafgaende *Zweeringen*; ende als men
overdenkt, dat de ontlasting in een *Druyper*
zomtyds geverft is met bloed, en vervolgens,
dat men mag gissen een kleyn bloed-vatje
gescheurt te zyn; het dunkt my dat men met

(*) *De Causis & Sedibus Morborum.*

geen reden kan twyffelen, ofte een Zweering kan plaets grypen en grypter zomtyds inderdaed; bezonderlyk, om dat wy dikwils aenmerken, dat de *Pis-buys* ontrent haer opening als onthuid is. Dit is zeker, dat alwaer een aenmerkelyke ontsteking is, daer is gevaer van Zweering: daer en-boven wy zien dikwils, dat dooreen veronagtzemde oft kwaelyk gehandelde *Druyper*, Fiftels in de *Bilnaed* (a) en Zweeringen, die de *Pis-buys* gansch doorbooren, zoodanig, dat de Pis der doordringt, veroorzaekt worden. Men kan niet twyffelen ofte kleyne Zweeringen kunnen hier gebueren en daer naer volkomentlyk vernietigt schynen, gelyk het gebuert in de Tonge, andere Deelen van den Mond, &c. Dit zal te gemakkelyker plaets hebben in de *Pis buys*, als beschermt met slym en niet opengestelt aen de aendoening van de lugt, 't geen, gelyk een-ieder weet, geen kleyn uytwerking heeft in een Lidteeken te verharden.

Misschien, alles overweegt zynde, de redelykste verbeeltenis, de welke wy kunnen hebben van de oorzaeken en toevallen van deze Ziekte, is dat de Deeltjens van het *Venerieen* Venyn, vermengd met het zaed en het slym dat uytspruyt ten tyde van de *Coitus*, kan tot een zeker verte in de *Pis-buys* opgenomen zyn, waer zy een prikkeling veroorzaaken die haer uytwerking heeft volgens de

(a) De *Bilnaed* is het deel tusschen den *Aers* en de *Teeldeelen*.

venynigheyd van de besmettende Stoffe, en de tederheyd en gesteltenis van lighaem van den Zieken, &c. De gevolgen van deze prikkeling zyn ontstekingen, en vermeerderde voortbrenging van slym; en zoo verre zal de klagt in een plaets bestaen. Maer het kan zomwylen gebueren, gelyk in andere onstekingen, dat een Zweering plaets grypt, en den Lyder in gevaer smyt van de besmetting door geheel zyn lighaem te treffen; dat meer is, wy zyn niet zeker, gelyk ik al aenmerkt hebbe, dat dit niet kan gebueren zonder Zweering. Men weet dat de geweldige Purgatien, grootelyks vermeerderen de opflorpemde ofte opnemende kragt der Vatjes, ende ik hebbe zommige voorvallen ontmoet van de *Verolle*, de welke scheenen hun oorsprong te hebben uyt een onvoorzigtig gebruik van dusdanige middels in een voorgaenden *Druyper*.

Niet kan veranderlyker zyn als het tyd-stip op t'welk de Ziekte naer de besmetting te voorichyn komt. Misschien, de middelmaet genomen, mag men het stellen tusschen den vierden en veerthiensten dag; het gebuert evenwel zomwylen binnen de vier-en twintig uren, en zomwylen maer naer vyf of zes weken: maer geen van beyde deze uytterste is gemeen.

De eerste toevallen van de Ziekte in de Mans, zyn gemeenelyk een voeling op het eynde van de Roede als of daer een Vloogebeten had, vergezelt met een weynig zwelling aen de opening, de Roede wat gespannen,

zoo dat de Pis-weg als toegetrokken fchynt, en de Pis in een ongelyke froom vloeyt: men ziet een weynig witagtig flym ontrent de opening van de Roede, 't geen uytvloeyt door een kleyne drukking, bezonderlyk als het fmertende deel van de roede gedrukt word. Deze ontlasting vermeerdert haest, en verandert van couleur navolgens de graet van onsteking. Als den lyder zyn water loft hy voelt hitte en pyn in bezondere plekken van de roede, maer boven al digt ontrent de opening. Voorders de onwillige opregtingen van het deel, die door de prikkeling, bezonderlyk in de warmte van het bedde, voortgebragt worden, zyn oorzaeke dat de roede als een boog naer beneden scheef getrokken word, 't geen gefchied met uytnemende pyn.

Als de onsteking hevig is, de kop van de roede is gezwollen en doorschynende. De spanning spreyd zig uyt langs gansch de roede, de Bilnaed is gezwollen en rood, zelfs de lendenen billen ende den aers zyn in een ongemakkelyk mede-gevoelen.

De voorhuyd is zomtyds door onsteking zoodanig rōndom het hoofd gespannen dat hy niet ontbloed kan worden, dit ongemak word genaemt *Phymosis*; zomtyds is het aldus agter het hoofd gespannen dat hy niet kan bedekt worden, 'tgeen is een *Paraphymosis*, ende kan eyndigen in *Gangrēne* ofte *Koud-vuur* is 't dat de spanning ende onsteking hevig zyn. Nu en dan, bezonderlyk in de *Phymosis*, word men gewaer een hard Tauwtje uytgestrekt langs de rug van de

Roede; dit is een ontsteeken water-vatje, ende mag aenzien worden als een voorlooper van een gezwel in de liefch-klieren.

Wy hebben waergenomen dat de zit-plaets van de ziekte, als zy niet zwaer is, in de *Pis-buys* niet verre van de opening afgelegen is; maer het gebeurt dikwils dat het Venyn veel hooger opkruypt, zoodanig dat het de klieren van *Conperus*, de voorstaende klier ofte *Prostata*, en de nabuerige deelen van de Nek van de Blaes aendoet.

De onsteking word gemeenelyk heviger en vermeerdert voor verscheyde dagen, ten meerderen deele voor eene weke of twee (a) waer nae de toevallen beginnen te vermindern, en terwylen de ontlasting, als zy aen haer eygen aerd gelaeten is, allengkens vermindert, de stoffe word witter en dikker, tot dat zy ten laesten geheel gestopt is. Nogtans het couleur van 't slym kan geen zeker teeken zyn, aengezien het in verscheyde lyders een geelagtig en zomtyds groenagtig verwe heeft tot het laetste toe. (b) Dog gemeenelyk word het dikker tot het opfluyten van de ziekte.

(a) Dezen tyd verandert veel volgens de gesteldheyd van den zieken, zyne levens-wyze en de verschildendheyd van genezing: zoo dat de Druyper langst geduert in een wakker en sterk lighaem; als de verkoelende levens regels veenagtzaemt zyn, en als de mislaegen, die in dit werkje aenmerkt worden, in de geneezing zullen bedreven zyn.

(b) Het gebuert zelfs zomwylen, dat, naer de Druyper eenigen tyd geduert heeft, de stoffe veel

Gelyk de teele-deelen in de vrouwen van kleynder getal en eenvoudiger zyn, de ziekte heeft ook min 'tzaemgehoopte toevallen als in de mans. De Scheede ofte *Vagina* is zomtyds alleen aengedaen, en dan zyn de teekens zeer beuzelagtig. Dog zy komt gemeenelyk aen met jeuking en gevoelen van hitte als in de mans; daer is onsteking aen de water-vleugels (*Nymphæ*), het binnenste van de groote Vleugels (*Labia*), *Clitoris*, mirtswyze knobbeltjes (*Carunculae Myrtiformes*), de opening ende zomtyds de geheele Pis-weg. De diepgelegen Klieren van de Scheede zyn zeer dikwils aengedaen; ende het is zomtyds moeyelyk de ontlasting van een *Druyper* te onderscheyden van die van een witte vloed.

Uyt deze beschryving van de toevallen en voortgang van de ziekte, zal men gemakke-lyk vatten dat de geneezing moet bestaen in 't overmeesteren van de onsteking, en het Venyn, waer door dees veroorzaekt is, te weeren.

Zommige laeten hun voorenstaen dat het lighaem kragten bezit om dit Venyn uyt te dryven, en dat de ziekte een zeker tyd moet hebben van vermeerdeering, staet, en vermindering; deze zyn genegen de Ge-

geelder en groenagtiger word, als zy was in het begin wanneer de ziekte voor zeker besmettelyk was; zoodanig dat zommige zouden besluyten dat eene nieuwe besmetting plaats moet grypen; maer dit kan door andere oorzaeken voortgebracht worden, bezonderlyk door onmaetigbeyd in Bacchus en Venus te gaeder, vervolgens men moet om zulke teekens tot het misnoegen van den zieken de voorlge geneezing niet hernemen.

nezing aen de natuur gansch over te laeten, ofte ten minsten zyn te vreden de natuur te helpen met een verkoelende levensregel, maetige buykzuiveringen, &c.

Het is waer dat in verscheyde gevallen de geneezing door de natuur alleen kan uytgevrogd worden: de groote menigte slym, de welke toebereyd word, kan het Venyn spoediger uytbrengen als het gemaekt is, tot dat ten laetsten de geheele besmetting te niet is.

Maer het is even zeker dat wy met toegepaste middels aen het onsteken deel te leggen, de ziekte altyd kunnen verkorten, en de pynen met zoo veel zekerheyd en even zonder eenig gevaer verminderen, gelyk wy de uytwerkingen van een ontsteeking van de oog ofte van eenige ander plaets, met toegepaste middels aen het deel te leggen, te niet kunnen brengen. De algemeene hulpmiddels; als volgens de gelegendheyd, bloed trekken, de verkoelende levensmaete, het vry gebruik van veel doorspoelende drank, en zachte purgatiën moeten voordeelig en zelfs noodzaakelyk herkent worden. *Astruc* was van gevoelen dat men in deze gevallen het bloed trekken vyf of zes mael moet erhaelen; en daer zyn nu nog verscheyde van de Konst die veel betrouwen stellen op erhaelde ader laetingen om de ontsteeking te overwinnen. Daer en is nogtans misschien niet een voorval in thien in welk het eenigzints noodig is; en dit kleyn getal kan alleenelyk bestaen in kloeke en bloedryke lighaemen. In zulke, wanneer de *Chordée* zeer hevig en pynelyk is en de Puls

hard en vol, (a) is het voordeelig tusschen agt en twaelf oncen bloed te verliezen, maer het is geheel zelden noodig het laeten te erhaelen

In deze gevallen de onsteking is opgehouden door de prikkel van het Venyn, en van de Pis, ende wy kunnen van het laeten anders niet verwagten als de pyn en de menigvuldige opregtingen van het deel te maetigen. De bloed ontlasting kan geen goed doen in perzoonen van een week gestelte en teere veetzeltjes; ende word zy erhaelt, niet zoo zeker als dat zy kan kwaed veroorzaeken, dewyl zy de tederheyd vermeerdert en vervolgens den lyder meer aendoenelyk maekt door de werking van de gezeyde prikkel. Het is klaer genoeg hoe nuttig en even noodig een verkoelende levens maete is; Wyn en sterke dranken, specerijen, veel visch en vleesch, en al 't geen gezouten ofte van eenen hoogen smaek is, moet gestaediglyk schaedlyk zyn. Dat den lyder dan maer eens daegs vleesch en eete ende ook dan maer weynig Dat hy hem onthoude van volle avondmaelen. Dat hy voornaementlyk leve aen melk, ligt groenzel en fruyt zoo lang de toevallen van de onsteking volherden.

(a) Zoodanig dat de algemeene gesteltheyd van het lighaem als geneygd schynd tot onstekingen; want als deze algemeene gesteltheyd in het lighaem niet en is, de algemeene bloed-laetingen, als in de arm, hebben weynig uytwerking om de plaetselyke onsteking te doen wyken. Daerom, als de onsteking in de Gonorrhœa aenmerkelyk is, de plaetselyke latingen als met eeghels aen de Pis-buys geleyd, hebben gemeenelyk meer uytwerking.

Dat hy zorgvuldiglyk vlugteal 't geen eenigte verbeelding van kriele lust zoude kunnen opwekken; want al'tgeen het opregten der Roede bevordert, moet de onsteking ophitten ende vervolgens de ziekte meerderen. Voor de zelve reden is het schaedlyk veel te wandelen ende te peerde te ryden dewyl alzo de Bilnaed gestoord word. Alle hevige oeffeningen en al het geen het bloed kan verhitten ofte in synen loop versnellen moet gevolgentlyk tegenstrydig zyn.

Het vry gebruik van verzoetende verkoelende en een weynig slymige dranken, als Linzaet thé, Orgeat, Wey, Melk en Water, Amandel-melk en gelykvormige, is uytterlyk voordeelich, dewyl aldus de Pis als doorspoelt word ende haer zouten worden belet de Roede te stooren. Als de hitte en pyn in het water maeken aenmerkelyk zyn, de slymagtige middels zyn gevonden de beste te zyn, besonderlyk de gom *Tragacantb.* Het is eene gemeene pratyk gelyke deelen van dees gom ofte gom Arabicq en salpeter te geven, ende salpeter in den ziekens drank te smiten, met oogmerk van de onsteking te minderen. Maer in deze gevallen de salpeter is altyd oneygen: men weet dat het een kragtich pis-dryvende-middel is, syne besondere werking zynde op de pis-wegen, zoo dat het met deze te stooren, in plaets van het kwaed te verligten het zelve eenigzints zal bezwaren.

Wynsteen, om zyne pisdryvende kragt kan insgelyks niet toegepast zyn. Wy en moeten hier niet tragten het wateren uyttermaeten te

vermeerderen, want het Venyn is niet smiltbaer in water, gevolgentlyk en kan op deze wyze niet uytgewasschen worden; maer ons oogwit moet zyn de pis zoo zoetaerdigende zoo weynig stoorende te maeken als het mogelyk is.

Gemaetigde purgatiën, die ook een voor-naemt deel maeken van de algemeene hulpmiddels, zyn zonder twyffel ten uyttersten voodeelig als zy met voorzigtigheyt voorgeschreven worden, (a) maer het is wel bekend dat een groot deel kwaelen door het misbruyk van deze middels voortgebracht is. Het was voortyds een genoegzaam gemeen pratyk dry vier mael te week 's avonds een groot deel *Calomel* te geven, en de volgende morgenstond dit af-te-jaegen met eene sterke inneming van de *Pilulæ Coccie* ofte eenig ander hevige purgatie. Men volherde verscheyde weken in deze maniere, en gelyk de volstandige uytwerking van een hevig en stoorende buyk zuivering is de opflorping der vatjes uyt alle holligheden te vervorderen, zoo was het *Venerieen Venyn* dikwils in het bloed gebracht en veroorzaekte de volstreckte plaege. Ofte, ontgonk den lyder de plaege, hy wierd ten minsten met een hartnekkige *Druyper* gekwelt, en misschien syne gestelt-

(a) Grootte klistereen van water en olie dikwils gebruykt doen een aenmerkelyk goed in deze ziekte, bezonderlyk als den afgank hard is, ende het zoude waerlyk voordeeliger schynen dan maer de Laxative middels te gebruyken als deze den afgank niet verzagten.

heyd was wezentlyk verslegt: want zulk een maniere van genezing verflouwt de maeg en darmen (bezonderlyk in tedere gesteldheden) ende legt den grond-steen van de miltzugtige ofte Hypochondriaque klagten. De geweldige buyk-zuyveringen veroorzaeken gelykelyk de koude ofte Droppel-pis, *Hernia Humoralis*, en andere moeyelyke toevallen. Zedert wy nu wel kennen de leering van de opflorping ofte oppomping der adertjes, is dees ongerymde pratyk zeer loffelyk veragt geworden (b). Want zekerlyk die kennisse heeft van de ontleed-kunde, en zal in dezen tyd geenzints tragten het Venyn van eene *Gonorrhœa* langs de darmen uyt te jaegen; dewyl hy weet dat het eerst door de *Lymphatique* vatjes moet opgepompt en in den omloop van het bloed gebragt worden; en nogtans hoe vremde dit mag schynen, zoodanig is onze aengekleventheyd tot de oude gewoonten dat wy nu en dan nog gevallen ontmoeten in welke deze verderffelyke maniere is aengenomen geweest.

Dat de purgatiën in deze gevallen gebruykt maetig zyn, als *Manna*, *Tartar: Solub:*

(b) Hoe zoude men dan niet mogen uytberstouwen tegen die onbeschaemde Quakzalvers die alhier de Druyper dagelyks willen genezen met Pillen te verkoopen, die eensdeels geweldig purgeeren en anderdeels zeer verhittende Gommen, Terpentyn &c. begrypen.

(a) en dusdanige. Dat men niet meer daer af en geve als om twee of dry mael ter stoel te gaen, ende alleenelyk alle twee ofte drydagen herhaele. Het dagelyks gebruyk van de buyk-zuyverende Slikmiddels of *Electuarien*, de welke tot nu toe by zommige gegeven worden, dient alleenelyk om een gestaedige stooring aen de blaes op te houden, en vervolgens de ontsteking te verlan- gen.

De middels die op de zieke plaets geleyd worden, bestaen besonderlyk uyt verschillende soorten van inspeytingen, hunne mingelingen zyn ten uyttersten verschillig, maer de manieren van werking mogen in t'algemeen toege- schreven worden aen hunne slymagtige en stil- lende, ofte aen hunne afveegende, aenprikke- lende en t'zaemtrekkende hoedaenigheden. Veel voordeel zonder twyffel kan getrokken worden van het gebruyk van deze middels in de handen van een hervaaeren Oeffenaer. Maer van den anderen kant is 't, dat zy on- tydelyk en in een oneygen wyze gebruykt worden, zy kunnen de oorsprong zyn van onverbeterlyk kwaed aen de Lyder.

Wy weten dat slym en olieagtige inspey- tingen dienen om de plaetzelyke ontsteking

(a) De Purgatien nogtans die in dusdanige Zou- gen bestaen, voor zoo vele als zy de Pis-wegen aen- doen, kunnen schaedlyk zyn gelyk van de Salpe- ter aengetoont is.

26 *Waernemingen van het Genezen*

te verligten ; (b) en dat een stillende inspeyting als een ontbinding ofte smilting van *Opium* de tedere aendoenelykheyd van de deelen vermindert ende vervolgens de onsteking gelykelyk verligt: het is dan ligt genoeg te begrypen het nut van zulke toepassingen.

Een afveegende inspeyting, ofte een die werkt op het slym van de *Pis. buys*, het ontlossen daer van vermeerderende ende het zelve met het ingewentelt *Venerieen Venyn* uytspoelende, kan maer gebruykt worden als een voorkomende middel voor dat de toevallen van besmetting te voorschyn gekomen zyn. Eene ontbinding van een *Caustringue* middel wel met water vermengd zal aen geheel dit oogwit voldoen, ende ik hebbe het dikwils aengeraeden. Maer daer is een groote omzigtigheyd noodig in het gebruyk van deze soort van inspeyting. Is het te flauw 'ten kan van geen kragt zyn, en is het te sterk het kan den Lyder gevaerlyk aendoen. Ik zag eens een opstopping in 't water maeken voortgebracht door het slegt gebruyk van zulk een inspeyting. Als de toevallen van onsteking hun eens vertoont hebben, de stooring van zulk een inspeyting moet uytnemendē gevaerlyk zyn. Ik vreeze dat de

(b) *Deze inspeytingen gebruykt voor de prikkeling van de Uetra, die volgt uyt de vermeerderde gevoeligheyd der zelve, zyn zelden ondervonden in dit geval van grooten dienst te zyn.*

alles waegende ende onervaeren Oeffenaers met zulke middels, maer al te dikwils de *Pis-buys* als onthuid gestelt hebben.

Zoo lang de onsteking geduert, al 't geen stoort ofte prikkelt moet schaedlyk zyn. Is 't dat de inspeyting eene pyn in de *Pis-buys* voortbrengt gelyk het maer te dikwils gebuert, zy is onderhevig van zwellingen in de Ballen, moeyte in het water maeken, onthuyding ofte excoriatie van de *Pis-buys* en andere uytwerkingen van een vermeerderde onsteking te veroorzaeken: is 't dat zy, door haer t'zaemen-trekkende hoedaenigheyd, de ontlasting opstopt voor dat het Venyn eygentlyk overwonnen is, den Lyder is bloot gestelt aen alle de gewaeren van de volstreckte plaege, en misschien aen een verscheydentheyd van plaetzelyke aendoeningen als verstoptheden van de *Pis-buys*, en zweeringen in de Bilnaed, die wel bekent zyn zomtyds hun oorsprong uyt het onbekwaem gebruyk van zulke middels te trekken.

Wanneer de onsteking gevallen is, zagties prikkelende en t'zaemen-trekkende inspeytingen kunnen met veyligheyd en aenmerkelyk voordeel gebruykt worden; want aengezien de onsteking eerst door de prikkel van het *Venerieen Venyn* opgewekt is, als sy begint te minderen wy mogen verzekert zyn, dat het Venyn evenredig van syne kragt verlooren heeft; en gemeenelyk als de toevallen van onsteking, geheel verdwenen zyn, men zal bevinden dat het slym, het

28 *Waernemingen van het Genezen*

welk nog ontlast word, niet meer bezmetende is, maer inderdaet alleenelyk voortgebragt door de vermeerderde ontlasting en verflakking der Deelen. Daerom kunnen wy met zagte t'zaemen-trekkende middels de Vajens, die het slym bereyden, verkloeken en tot hunne voorige opening brengen, ende alzoo de ontlasting verminderen en de genezing grootelyks vervoorderen. Het is zeker dat in het meerder getal der gevallen een *Druyper*, wyzelyk met inspeytingen gehandelt, in veerthien dagen en min zeer dikwils kan genezen worden, welken nogtans met inwendige middels alleen te nemen vyf of zes weken of langer zoude kunnen duren. Zoo dan het groot oogmerk van den Oeffenaer moet zyn, ten eersten, alleenelyk gebruyk te maeken van die inspeytingen, die de *Pis-buys* kunnen slibberagtig maeken, ende de prikkel van het Venyn tegen te werken en te vernietigen. Als de onsteking zeer vermindert is, hy mag een zagtjens t'zaemen-trekkende bereyding by de slymagtige en stillende inspeyting voegen, maer altyd zorgende dat de t'zaemen-trekking over-eenkomt met de staet van de ziekte en de tederheyd van den zieken. Onder een groote verscheydentheyd van middels word het Quik-zilver in vershillende gedaenten het meeste gebruykt in de inspeytingen. Alle deze Inspeytingen van Quik-zilver hebben min of meer t'zaemen-trekking, ende het is aen deze eygendom alleen dat wy hunne uytwerking moeten toeschryven; want het is

door misgrepen grond-regels dat het gedagt van hier mede het *Venerieen Venyn* te ont-kragtigen, eerst uytgesproten en volheerd heeft.

Calomel, gemengt met het slym dat in een *Gonorrhœa* ontlast is, heeft niet meer kragt om de besmettende eygendom daer van te vernietigen als *Cerusse* ofte eenig ander toebereyding zoude hebben. De inspeyting van het *Sublimatum Corrosivum* met veel water vermengd (a) sluyt de opening der Vatiens toe even gelyk een ontbinding van Ver-degris, of blauw Vitriol, ofte eenig ander stempende middel; maer dit is ook al dat het *Sublimatum*, in dees maniere kan doen, want het en zal noyt de besmettende aerd van het Venyn verminderen. Men mag het zelve waernemen van het levende Quik-zilver gedempt door slymagtige Gommen, ofte van de Zalve die van Quik-zilver en de Dooier van een Ey gemaakt is, ende welke in de *Pis-buys* ingebracht ten naesten by de zelve uytwerking zal hebben, gelyk den Balzem van *Copaiva* ofte eenig ander prikkelende inspeyting. Want de waerheyd is dat

(a) Dit middel vermengt met zoo veel water dat het geene hevige smerting voortbrengt, maer evenwel niet met zoo veel dat het geen de minste smerting geeft, is ondervonden de nuttigste van de prikkelende en t'zaemen-trekkende inspeytingen te maeken. Het moet terstont als het kragtigste gebruykt worden, als men reden heeft van te vermoeden dat al reeds zweeringen in de *Pis-buys* gemaakt zyn.

Quik - zilver geen kragt heeft over het *Venerieen Venyn*, tot dat het in het Lighaem ingebracht is geweest, en ondergaen heeft zeker veranderingen, de welke ons nu onbekent zyn ende waerschynelyk altyd zullen zyn. Hier uyt volgt dat de uytwerking, de welke het Quik - zilver heeft in die plaets waer het opgeleyd word, alleenelyk voortkomt uyt syne prikkelende en t'zaemen-trekkende eygenschappen; want kan het Quik - zilver uyt de *Pis - buys* niet opgepompt zyn, het en kan gevolgentlyk in het bloed niet gebragt worden; en neemt dat het konde, dan zouder nog veel te weynig ingebracht worden om te kunnen van eenige kragt zyn. Ik wensche nogtans dat men niet en dunke, dat ik van gedagten ben het inspeyten van Quik - zilver te verwerpen; ik rande alleeneelyk aen de grond - regels, op welke dit tot nu toe gebruykt is geweest. Want ik hebbe dikwils ondervonden dat de prikkel van *Calomel* aenmerkelyke uytwerking had; en wanneer de Scheede ofte *Vagina* alleen in de Vrouwen aengedaen was, ik hebbe dikwils welgevaeren, met de Deelen, naer dat sy wel afgewasschen waeren, meermaels te bestryken met een Quik - zilver Zalve.

Aengezien de *Druyper* zoo dikwils een plaetzelyke aendoening is, men kan zig mischien verbeelden, dat het inwendig gebruyk van het Quik - zilver tot de genezing niet noodig is. Inderdaet ik hebbe zeer dikwils het ongemak geweert zonder eenigste Quik - zilver. Ik hebbe ook zomwylen Lyders

ontmoet, die hunne gezondheid grootelyks verzwakt hebben door een lang aenhoudende gebruyk van dit middel terwyl de oorspronkelyke ziekte, de *Druyper* hier door veel verergert was: Sy veranderde by zommige in een onbezmette *Druyper*, die met uytnemende moeyte genezen wierd; in andere verscheen een verscheydenheid van benauwelyke toevallen.

Daerom wanneer ik oyt in gevallen van *Druypers* het Quik-zilver gebruykt hebbe, het heeft noyt geweest in gedagt van de genezing te verrigten, maer alleenelyk om het gevaer van het opnemen van het Venyn te voorkomen. Als de besmetting, onsteking en andere toevallen geenzints aenmerkelyk schenen, ik hebbe voortgegaen zonder de hulpe van Quik-zilver, besonderlyk als de Lyder van een weeke, verzwakte ende tedere gesteltheyd was, om dat het Quik-zilver aen dusdaenige veel kwaed kan doen. Van den anderen kant als de ontlasting hevig was, de onsteking aenmerkelyk, en de zit-plaets van de ziekte hoog op in de *Pis-buys*, ik hebbe het gestaediglyk raedzaam geoordeelt Quik-zilver te geven, maer in kleyne innemingen, ende in zulke gedaente als schynt best over-een te komen met de gesteltheyd van de Lyder.

De Quik-zilver Pille van het *Dispensatorium Londinense*, kan zomtyds door de Terpentyn die een deel van de mingeling maekt, ongesmolten door het Lighaem gaen, ende alzoo van geen gebruyk zyn; maer als

32 *Waernemingen van het Genezen*

het Quik wel vermengt is met Zeem, en in Pillen gemaakt, gelyk het in de laetste uytgave van de *Pharmacopœa Edinburgensis* voorgeschreven is, (a) dan is het een zoo zoetaerdige en misschien zoo kragtige bereyding als eene. Ik hebbe *Venerieene* toevallen aen dit middel zien wyken die door een langduerig gebruyk van het *Sublimatum Corrosivum* onoverwinnelyk waeren. (b) Syne kragt hangt af van deze hoedaenigheyd: dat het de darmen niet en stoort, en zoo uyt het Lighaem gedreven word; men moet gelykerwys zorge draegen, dat het de mond niet aendoe.

De *Calomel* is de zoetaerdigste en minst stoorende van de *Chymique* bereydingen van het Quik-zilver. Men mag het geven van gr. I. S. tot gr. III 's avonds, volgens gelegentheyd daer tusschen mengelende een zachte buykzuyvering om het kwylen te voorkomen; maer ik verkieze gemeenelyk de Quik-Pil toebereyd als hier boven gemeld.

(a) *Het voorschrift is als volgt: ℞. Hydrargyri, Mellis utriusque unciam unam, micæ Panis uncias duas. Vryft het Quik-zilver met Zeem in een glazen Mortier, tot dat geene Quik-Bollekens meer verschynen, daer byvoegende, volgens de noodigheyd, een weynig Sirope; smyt dan daer by de kruyme van Brood, en maekt een klomp, die terstont te verdeelen is in vier honderd-en-tagentig gelyk gewigtige Pillen.*

(b) *Als de Mercurius Sublim Corros, schoon langduerig gebruykt, geen uytwerking heeft, mag men dit toeschryven, om dat den zieken ten tyde van het gebruyk zig niet gemyd heeft in de open lugt te gaen?*

Wanneer daer nog *Chancre* nog Kliergezwel , nogte in 't kort eenigte teeken is om te gissen dat het Venyn in het bloed opgenomen zy , het zoude onvoorzigtig zyn het *Sublimatum Corrosivum* , de *Mercurius Calcinatedus* ofte andere al te scherpe en hevige bereydingen van Quik-zilver te gebruyken.

Ik zal my te vreden houden met de bovengemelde Waernemingen op het algemeen handelen van de *Druyper* , ende ik gaen nu voorenstellen een weynig Aenmerkingen op bezondere toevallen en nae klagten , die de bezonder uytwerking van het *Venerieen Venyn* vergezellen ofte naevolgen , als het in een hooge graed is, ofte zonder oordeel gehandelt word. Deze zyn de *Hernia Humoralis* , de *Cordé* , het Kliergezwel , de *Phymosis* en *Paraphymosis* , de *Chancres* , de toefluyting van de *Pis-buys* , en de onbesmette *Druyper*. Ik zal op ieder van deze , in de order in welk sy geplactst zyn , iet voorstellen.

§. I. HERNIA HUMORALIS.

DE *Hernia Humoralis* , ofte , gelyk 't gemeenelyk genaemt word , gezwollen Kloot, alhier Zandkloot, heeft doorgaens toegeschreven geweest aen de ziekelyke Stoffe , de welke door een schielyke opstopping van een *Druyper* , zoude verplaetst zyn en op de Bal geleyd. ASTRUC, en zelve MR. FABRE,

34 *Waernemingen op het Genezen*

een van de laetste Franſche Schryvers op de Venus - Ziekte, zyn in de zelve gedagten, ende noemen dit toeval (*Chaude Pisse tombée dans les Bourses.*) Maer daer zyn geen wegen langs welke de Stoffe zoude kunnen agterwaerts deynzen nae de Bal. Waerezy opgenomen door de opflorpemde Vatjes, zy zoude in de lieschen gebragt worden ende een Kliergezwel voortbrengen; en waere het gezwel veroorzaekt door dat de Stoffe in het bloed opgenomen is ende aldus de Bal aendoet, dan zoude dit deel, als zynde het werktuyg in welk het zaed toebereyd word, eerst moeten aengedaen worden. (a) Maer de wyze op welke het geschied is, dat deze zwellung, die by nae een van de moeyelykste toevallen is van een *Druyper*, alleenelyk de uytwerking is van de prikkeling ende van opgehitste onsteking. Men ziet dit toeval zelden als de zit-plaets van de *Druyper* maer een weynig hoog in de *Pis-buys* ligt; maer als de onsteking zig hoog op uytstreckt, ende het Vlies van de *Pis-buys* aendoet ontrent de opening van de Zaed - wegen, dan strekt sy zig zomtyds nog verder uyt tot de grond

(a) Deze redenering schynt op het eerste oogmerk niet besluytende te zyn; dog het moet verstaen worden, dat, is't dat de Stoffe uyt het bloed naer de Bal gaet, de Bal zoude moeten aengedaen zyn voor de Bybal (*Epididimis*) en de Bybal voor het Zaedvoerende - vat, dewyl deze deelen aldus uyt de Bal beginnen.

van de Bal, ende aldus stoppende de opening van het zaed-voerende-vat, belet zy dat het Zaed in de Zaed-Blaesjes gebragt word. Gevolgentlyk ondervind men gestaedlyk, dat de zwelling begint aen het Zaed-voerende-Vat en agterwaerts deynft door de Bybal naer de Bal. Nogtans in het meerder getal van voorvallen is de onsteking geëyndigt aen het Zaed-voerende-Vat en de Bybal; ende de Bal zelf lyd zelden. De *Hernia Humoralis* heeft zoo weynig afhangig van de ontlasting uyt de *Pis-buys*, dat zy zomtyds aenkomt geduerende de *Druyper*. Zy word ten meerderendeele veroorzaekt door onmaetigheyd in drinken; door te geweldige bewegingen, besonderlyk te Peerde Ryden; door koude te betraepen; ofte door *Venus* in-te-volgen. Dat dit de uytwerking is van de prikkeling, blykt uyt de volgende Waernemingen: De *Hernia Humoralis* ofte Zandkloot heeft zomtyds voortgebragt geweest door de prikkel van een Bougie; ende zy verschynt nu en dan in een en zelfs in beyde de Ballen nae de *Laterale* snyding van de Steen.

Aengezien dees uytwerking meer of min in alle *Druypers* te vreezen is en besonderlyk als de onsteking aenmerkelyk is, het zal altyd voorzigtig zyn de Ballen met een Zakje te ondersteunen; is 't dat dit veronagtaemt is, het is zekerlyk het eerst dat moet gedaen worden zoo dra de Ziekte plaets grypt. Men zal nog een aenmerkelyker verligting hebben van een *Horizontele* stant te

36 *Waarnemingen van het Genezen*

houden, en dit is zelfs zeer noodig voor de genezing als de onsteking hevig is. Zoo haest men de zwelling gewaer word, het is gemeenelyk noodig agt of thien oncen Bloed uyt den arm te verliezen, en is 't dat de pyn en onsteking niet haestelyk vermindert, het is dikwils wel toegepast de laeting te hernemen, besonderlyk als den Lyder van een bloedryke gesteltheyd is. *Opium* vryelyk ingenomen, en in een Klisfeer vermengt, is gemeenelyk van groote uytwerking in gevallen van dit geslagte. Men moet het Quikzilver met alle zorgte ter kant stellen; want aengezien de ziekte een waere onsteking is ende onafhanglyk van het Venyn, zy zoude door de prikkel van dit middel niet als vergroot worden. Sterke Purgatien zyn gelykelyk oneygen, om de stooring die zy ontrent de Nek van de blaes veroorzaeken. Sterke Spouw-dranken zyn in deze gevallen van vele Oeffenaers aengeraeden; maer ik hebbe zomtyds gezien dat zy kwaed deden door hun geweld, ende het bloed-trekken is altyd meer aen te pryzen. Men zal bevinden dat het warm Bad van goede uytwerking is; maer de warme Pappen en koefferingen die gemeenelyk aen den Bal-zak geleyd worden, kunnen alleenelyk het vel en de andere bekleedingen van de Bal verflakken, zonder de oorzaak van de ziekte weg-te-nemen. De beste uytwerking word gemeenelyk gevonden in koude toepassingen, als Lynwaet gedopt in azyn en dikwils vernieuwt.

Naer een zandkloot, de bybal blyft dikwils een

aenmerkelyken tyd gezwollen, zomtyds voor verscheyde Jaeren, maer, gemeenelyk, zonder eenig ongemak ofte gevaer aen den Lyder.

§. II. C H O R D E E.

DE *Chordée* ofte pynelyke en onwillige opregting van de Roede, veroorzaekt door dat de prikkel van het *Venerieen Venyn* het onsteken Vlies van de *Pis-buys* stoort, kan gestilt worden door het inwendig gebruik van *Opium*, en door stillende inspeytingen. Men kan daer voor 's avonds geven een Aefetje of meer van het *Extractum Thebaicum*, ofte een toegepaste inneming van de *Tinctura Thebaica*; (b) en om de plaetzelyke prikkeling te verminderen kan men *Opium* met slymagtig vogt vermengt dikwils in de *Pis-buys* opspeyten. Ik hebbe insgelyks zomtyds de goede uytwerking ondervonden van Eegels ofte Bloed-zuygers zeer naer geleyd aen de plaets van onsteking; maer de beste manier om de klagt te voorkomen, is de Roede te bedwingen op zoodaenige wyze, dat de opregting zoude konnen beletten. (a)

(a) Het is in alle gevallen voordeelig de Roede tegen de buyk op te houden als den zieken wandelt ofte zit.

(b) De *Tinctura Thebaica* word bereyd als volgt: ℞. *Opii unciās duas, aquæ Cinnamomi Spirituosæ unciās Viginti.* Laet het vier dagen trekken, en daar door een papier zygen.

38 *Waernemingen van het Genezen*

Dit pynelyk ongeval is gemeenelyk langdueriger als de pyn en de hitte in het water maeken; en wy ontmoeten zomtyds een klagt van dit geslagt, die een aenmerkelyken tyd aenhoud naer dat de onsteking ten geheel vernietigt is, en naer dat alle de toevallen van de *Gonorrhœa*, verdwenen zyn. Ik hebbe gezien dat deze *Spasmodique Chordé*, gelyk zy mag genaemt zyn, verscheyde maanden lang een tyd verdween en wederom voor een tyd wederkeerde. Hier word gemeenelyk het vry gebruik van de *Cortex Peruvianus* voor alle andere hulpmiddels verzogt; maer ik hebbe zomtyds gezien, dat het naer geen middels luysterde, en ten lesten allengskens geheel verdween als het de natuer overgelaeten wierd.

§. III. *BUBO.*

EEn *Bubo*, ofte onsteking van de Water-Klieren van de Lieschen, is nu en dan ten geheel de uytwerking van de prikkeling, ende alzoo heeft het voortgebragt geweest door de prikkel van een Bougie; maer gemeenelyk is de oorzaak het *Venerieen Venyn*, dat uyt de *Pis-buys* ofte uyt een *Chancre* opgepompt en in deze Klieren gebragt is. Het is g'heel zelden, is 't dat het oyt gebuert, dat een *Bubo* de uytwerking is van de besmetting van het Bloed.

Men bevind gemeenelyk dat de ontlasting

uyt de *Pis-buys* vermindert gelyk de onsteking van de *Bubo* vermeerdert. Dit is gemeenelyk toegeschreven aen de verplaetzing van de zieke Stoffe; maer in zulke gevallen daer word waerschynelyk maer zeer weynig Stoffe opgenomen, ende men mag zig voorstellen, dat de oorzaak van deze verandering besonderlyk bestaet in de verplaetzing van de onsteking van de *Pis-buys* naer de liefch-klieren.

Als een *Bubo* eens begint gemaakt te zyn, het is het gevoelen van het meerderendeel der Konst-Oeffenaers, dat men het moet tragten tot verettering te brengen, uyt vreeze dat, zoude de *Bubo* verdwynen, het Venyn in het Bloed zoude verspreyd worden, ende alzo de volkomen *Verolle* te voorschyn brengen. Daer en word nogtans maer zeer weynig bewys-redenen verzogt om aen te toonen, dat de besmetting veel waerschynelyker zal gebueren met de verettering te bevorderen, als met de zelve te beletten. Een *Bubo* mag in 't begin, gelyk een *Druyer*, aenzien worden als een plaetzelyke aendoening; het is veroorzaekt door een weynig Venyn dat de Water-vatjens die nae de **Klier** geleyden, en de **Klier** zelfs, prikkelt, ende aldus een onsteking voortbrengt. Voor zooverre dan is het onafhangelijk van de geheele Lighaems gesteltheyd. Inderdaet, als de onsteking geweerd word, ende het opnemen van de etter, die alreeds in het gezwel kan gemaakt zyn, bevordert word, men stelt de Lyder in eenig gevaer van de gansche be-

40 *Waernemingen van bet Genezen*
smetting ; maer dit gevaer is geenzints
merkweerdig als de *Bubo* vroeg verdwenen
is, ende kan altyd voorkomen worden door
het bekwaem gebruyk van Quik-zilver. Van
den anderen kant wat doen wy met de
Klier tot ettering te brengen? Wy stellen den
ongelukkigen Lyder in de zekerheyd van
een verdrietige ende pynelyke genezinge, en
in gevaer van de besmetting, die onvermy-
delyk moet vermeederen even gelyk de et-
tering vervordert: want het is zeker, dat,
terwylen de etter gemaekt word, de op-
florping gestaedlyk gebuert, ende bezon-
derlyk als het celagtig Vlies rondom de Klier
begint aengedaen te worden; en wanneer de
etter begint ontlast te worden en de wonde
te verteeren, men heeft een uytgestrekte
verzweerende oppervlakte die niet kan missen
van een overvloedige bron van besmetting te
zyn. Het is om deze redens altyd geraedzaem
te tragten gezwollen van dit geslagt zoo haeste-
lyk als het maer mogelyk is te doen verdwy-
nen. Om dit uyt te werken men strykt ge-
meenelyk Quik-zilver-Zalven aen het vel
in de binnekant van de Dye, op dat het
Quik, dringende door de zieke Klier, het
Venyn zoude te niet doen. Deze kennisse,
gelyk wy alreeds aenmerkt hebben sprekende
van besmettingen, steunt op een mis-
grepen grond-regel. Het Quik in deze wyze
gebruykt, werkt alleenelyk door syne prik-
keling. Deze prikkeling zal dikwils het op-
pompen van de uytgegote vogten bevoor-
den; maer van den ander kant het kan

menigmael de onsteking vermeerderen, en alzo de ettering verhaesten, vervolgens het eynde zelfs voortzetten, 't welk het zoude moeten belet hebben. Daerom het zoude betaemen dat de Oeffenaer wel aenmerke de uytwerkingen van de Zalve op deze wyze gebruykt, ende zyn bestier vervolgens geleide: Ik hebbe gemeenelyk bevonden, dat koude toepassingen aen het deel veel meer kragt hebben als Quik-zilver-Zalven, ofte eenige soort van koesteringen ofte Pappen; maer de alderkragtigste middels in zulke gevallen zyn spouw-dranken; ik hebbe dikwils deze Klier-gezwellen door dit middel volkomentlyk zien verdwynen, zelfs als daer al etter gemaakt was.

Is 't dat het gezwel verettert ('t geen menigmaels kan gebueren niet-jegenstaende alle onze poogingen om het te beletten) men zoude kunnen vraegen welk van de twee gemeene manieren van het te openen, te weten; met het Lancet of met het *Cautiq*, moet verkozen worden? want daer is een groote verscheydentheyd van gevoelen op deze stelling. Om dit vast te stellen men moet voor al, onderscheyd maeken tusschen de *Bubo* die alleenelyk van de prikkeling ofte *Druyper* voortkomt, en die de welke afhangt van het Venyn uyt eene *Chancre* opgepompt. De eerste, is 't dat men het aen de natuer overlaet ofte alleenelyk met Pappen hulpe bied, zal gemeenelyk genezen zonder eenige moeyte; ofte, is 't dat het beter zoude schynen niet te wagten tot dat de zweering van zig

zelf openberst, men zal gemeenelyk voldoen met een kleyne opening met het Lancet in het onderste deel van het gezwel te maeken. Van de ander kant als de *Bubo* van een *Chancre* voortkomt, ende het gezwel groot en pynelyk is, en de ettering langduerig, is 't, dat wy in dit geval het vel dat het Absces bedekt opensnyden, de lippen van de wonde zullen hard worden, ende het zal veel traeger en met meer moeyte genezen dan als de opening met een *Caustiq* gemaekt waer. Ik had over eenige Jaeren de zorge van een *Lyder* die in ieder Liefche met een *Bubo* gekwelt was. De beyde gezwellen veretterden ontrent den zelve tyd. De een was geopent met insnyding en de ander met een *Caustiq*. 'T geen met het *Caustiq* geopent was, was genezen in ontrent de helft, van den tyd die verzogt wierd tot de genezing van het ander. Ik hebbe zedert twee andere zulke gevallen ontmoet, in welke de zelfde proefneming de zelfde uytkomst had. Dit be- toont de voortreffelykheyd van het *Caustiq* over het Lancet in zulke gevallen; maer naer al dit, ik hebbe gemeenelyk ondervonden, dat in het geval zelfs daer de *Bubo* van een *Chancre* voortkomt, als de *Lyder* van een goede gesteltheyd van Lighaem is en het gezwel snellelyk ryp geworden is, de genezing haestiger geweest is, wanneer men het gezwel door zig zelve heeft laeten openbreken, als zy gemeenelyk is wanneer men het met een *Caustiq* ofte insnyding opent.

§. I V.

PHYMOSIS EN PARAPHYMOSIS.

DE *Phymosis*, ofte een dusdaenige toetrekking en verdikking van de voorhuyd, dat het hier door belet word agterwaerts van het Hoofd te kunnen slibberen, is gestaediglyk, als het een *Druyper* vergezelt, de uytwerking van onsteking. Als dit ongeval wel gehandelt word, het is maer g'heel zelden noodig los-te-snyden, ichoon dit zoo dikwils aengeraeden word. Het is gemeenelyk zeer nuttig in gevallen van deze soort, Bloed ontrent het zieke deel met Eeghels te trekken; maer men moet zorgen dat de Eeghels het Venyn niet aenraeken, van vreeze dat sy *Chancres* ofte *Verolle* zouden veroorzaeken. Het onsteken Vlies van de voorhuyd moet dikwils gezuyvert worden met tusschen het zelve en het Hoofd eenig zoetaerdig vogt, als Melk en Water ofte de *Aqua Vegeto-mineralis Goulardi*, in te speyten. Men mag ook, om de prikkeling te stillen, een ontbinding van *Opium* volgens gelegentheyd opsmeyten. Warme toepassingen dienen alleenelyk om de vermeerderde loop van de vogten naer het zieke deel te bevorderen en vervolgens de ziekte te vermeerderen; (a) maer men zal veel voordeel hebben

(a) Nogtans als eene Phymosis eene Druyper vergezelt, verzagende koesteringen, aen geheel de Roede geleyd, zyn door de voornaemste Oeffenaers in de Konst dikwils dienstig gevonden.

44 *Waernemingen van het Genezen*
met Lynwaet, in Goulards-water gedopt,
aen de Roede te leggen en dikwils te hernieu-
wen.

In de *Paraphymosis* de voorhuyd is zoo-
daenig toegespannen agter het Hoofd van de
Roede dat het op het zelve niet kan voor-
slibberen. Is't, dat de onsteking in zulk ge-
val aenmerkelyk is, dees toefpanning kan in
Gangrene ofte koud vuur vergaen. 'T geen
op het deel geleyd word moet koud zyn ge-
lyk in de *Phymosis*. Men kan de grootte van
het Hoofd verminderen met dikwils en zag-
tjes te drukken, om alzo de opflorping uyt
haere holligheden te bevorderen, is't, dat
men daer naer met de Nagels de voorhuyd
zonder teerheyd over het Hoofd kan trekken,
men zal zeer dikwils goeden uytval kunnen
hebben in gevallen daer de snyding ander-
zints misschien volkomentlyk noodzaekelyk
zoude worden. Deze maniere is wat pyne-
lyk aen den Lyder, maer is zekerlyk te
verkiezen voor het Mes.

§. V. C H A N C R E S.

DE *Chancres* zyn ongetwyffelt ten meer-
deren deele eerst alleenelyk plaetzelyke
aendoeningen, geenzints veroorzaekt, gelyk
vele gegift hebben, door *Venrieen Venyn*
eerst opgepompt in het Bloed, en dan we-
derom in deze gedaente uytgesmeten; maer
wezentlyk, om dat de deeltjes van het Ve-

nyn naekende de vliesagtige oppervlakte van het Hoofd en de voorhuyd, een onsteking ende zweering voortbrengen. Sy komen op deze maniere dikwils te voorschyn in de *Phymosis*; en dit is de reden waerom ik in dit werk van de *Chancres* spreek.

Men heeft tegenwerpingen gemaekt tegen het genezen van de *Chancres* met alleenelyk middels aen de zieke plaets te leggen, om dat men dogt, dat als de zweering door zulke middels genezen is, het Venyn in het Bloed opgenomen word, en den Lyder in gevaer is van de *Verolle* te betraepen. Vericheyde klaerblykende gevallen van *Verollen* uyt deze brôn gesproten, die onder myn eygen Waerneming gevallen zyn, overtuygen my dat dit niet alleenelyk en kan gebueren, maer inderdaet zomwylen gebuert. Maer de *Chancres* waeren in deze gevallen groot en wyd-uytgespreyd, een overvloedige ontlasting van Stoffe voortbrengende, ende vervolgens een aenmerkelyke opflorping. Sy waeren insgelyks onbekwaemelyk genezen geweest, en de middels om de besmetting te voorkomen waeren veronagtzaemt: want inderdaet; is 't, dat men met een Quikzilver-Zalve ofte eenig ander floorende en t'zaemen-trekkende middel een zweering van dezen aerd opdroogt, men zal onvermydelyk geheel het Lighaem van den Lyder besmetten; daer in tegendeel is 't, dat de *Chancre* kleyn is en zonder aenmerkelyke onsteking, ende is 't, dat men de zelve verscheyde maelen met de *Lapis Infernalis*

46 *Waernemingen van het Genezen*

aenraekt, zoo dat de zweering verscheyde verbrande kortjes uytwerpt, ende ten laesten zuyver schynt ende gefchikt tot de genezing, dan vernierigt men met dit middel het *Venerieen Venyn* in plaets van het in 't Bloed te jaegen, ende langs dezen weg kunnen wy in korte dagen een kwaed wegnemen, dat anderzints misschien het werk zoude zyn van verscheyde weken.

Als men deze weg ingaet, men moet zorgen dat het *Caustiq* van genoegzaeme kragt zy om een korst te branden; want anderzints het zoude niet doen dan stooren, en vervolgens dienen om het Venyn in den omloop des Bloeds te jaegen. Het zal nogtans altyd voorzigtig zyn wel op te passen, dat het Bloed geenzints besmet worde; en in alle de gevallen daer de *Chancre* slegt gestelt en wyd-uytgestrekt is, men zal zig ophouden met de zagste middels aen het deel te leggen, als droog plukzel, herhaelde koesteringen van warm Melk en Water, &c. en de genezing te vertrouwen aen het Quik-zilver inwendig gegeven. Want in zulke staet de onsteking, door het *Caustiq* aengedreven, zoude kunnen gevaerlyk zyn.

De gemeene praktyk van Quik-zilver bereydingen op de zweering te leggen steunt op de grond-regels, de welke wy aengeraekt hebben sprekende van de inspeytingen; maer de blauwe Zalve heeft hier geen andere eygenschappen, syne prikkeling uytgenomen, als eenig ander vetagtige Stoffe zoude hebben;

en het *Precipitatum Rubrum* (a) werkt alleenelyk gelyk het blouw Vitriool ofte eenig ander *Escaroticq.* Inderdaet als de zweering groot is, eenigte deel van het *Precipitatum* kan zomtyds opgepompt worden, en zoude kunnen de mond tot het kwelen opwekken, is 't, dat den Lyder van een tedere en scheurbuykige gesteltheyd is: Het zelve heeft gebuert in de zweeringen van de beenen die niet *Venerieene* en waeren, als men deze bereyding daer dikwils opgestroyt had.

Men heeft onder de bewys-reden, die opgebracht zyn tegen de Praktyk van de *Chancres* met plaetzelyke middels te genezen, voorengestelt dat de staet van de zweering de beste en voldoende proef is van de werking van het Quik-zilver op het Lighaem. Dit is het gevoelen van deze, die de *Chancres* aenzien als uytwerkingen van de inwendige besmetting. Zy raeden aen op de zweer niet te leggen als droog pluk, ende als het begint te genezen, zy besluyten dat het Venyn met der daet uyt het Lighaem uytgewortelt is. Deze leering schynt op het eerste gezigt toejuygelyk, maer ik vermoede dat de volgende aenmerkingen zullen betoonen, dat zy slegt gegrondvest is.

(a) Het schyne zeker, dat het *Precipitatum Rubrum* (onaengezien de maniere op de welke het werkt) in droog Poeder op een kleyne en goedaerdige Chancre geleyd, een zeer kragtig middel van genezing is.

48 *Waernemingen van het Genezen*

Ten eersten, gelyk een *Chancre* in 't begin een plaetzelyke aendoening is, hoe eerder wy het Venyn vernietigen in het deel, hoe kragtiger ook wy de inwendige besmetting beletten. Ten tweeden, is 't, dat wy het ontlasten van de *Chancre* verscheyde weken laeten gedueren; wy stellen voor zeker den Lyder geheel dien tyd in gevaer van de inwendige besmetting. En ten derden, als een *Chancre* door zig zelve geneest, het is zomtyds een voorteecken van een *Bubo*. Ik ben zulk een geval van een Heer indagtig: hy had een kleyne *Chancre* aen het Hoofd van de Roede, hy nam Quik-zilver dry weken lang, en wafchte de zweer alleenlyk met warm Melk en Water: op het eynde van dien tyd de *Chancre* begon te genezen, en den Lyder was in volle hope van herstelt te zyn; maer een Klier-gezwel verscheen in zyn liesche en veretterde daer naer. Had de *Chancre* in dit geval eerst met het *Caustiq* gehandelt geweest gelyk ik het nu terstond aengeraeden hebbe, de opflorping en haere gevolgen zouden waerschyne-lyk voorkomen geweest hebben, en een be- kwaem gebruyk van Quik-zilver zoude den Lyder kragtiglyk bevryd hebben van alle gevaer van inwendige besmetting. (a) (b)

(a) In alle geval van Chancres is het noodig het inwendig gebruyk van Quik-zilver spoediglyk aen te vatten; want als het Quik-zilver niet gegeven word daer eenige Chancres zyn, het is zeker dat daer naer zommige toevallen van de algemeene besmetting te voorschyn komen.

§. VI.

VERSTOPPING VAN DE
PIS - BUYS.

MEN heeft tot nu korts van gedagten geweest, dat de *Carunculæ* ofte sponsagtige uytwassingen binnen in de *Pis buys* bykans de eenigste oorzaak waeren van de verstoppingen van de *Pis buys*; en Mr. **DARAN** wend nog voor, dat zy het meest

(b) De Decoëtie van de Radix Mezereon geeft veel hulpe om de zweeringen te genezen die schynen aen de kragt van het Quik-zilver niet te luysteren. Ende zy heeft goeden uytval in de Venerieene knoopagtige gezwellen, die van het gezwel van het Been-vlies voortkomen; den uytval is nogtans beter in versche gezwellen als in oude. Het voorschrift, volgens den vermaerden Francis Home, is: R. Radix Mezereon Dragmas duas, coq. in Aq. Font. Libris tribus ad Libras duas (Men kan de quantiteyt niet vermeerderen zonder kwaed te doen) neemt dit met verscheydde innemingen in een dag uyt. Pap gemaakt uyt de gekokte Wortel en Meel kan op het zieke deel geleyd worden. Francis Home Clynical Experiments. Zy neemt ook de Venerieene Nagt-pynen weg; en knoop-gezwellen zyn door dit middel genezen geworden zonder weder te keeren, schoon het Quik-zilver daer niet was bygevoegd geweest. Medical Observations and inquiries by a society of Physicians in London. Volume 3 Page 189. In dit werk word de schors van de wortel voorgeschreven in het zelve gewigte gelyk den Professor Home de wortel geheel aanraed.

altd zyn; zeer deftiglyk ten zelven tyde verzekerende dat hy met zyn Bougie de zit-plaets, gedaente ende aerd van de uytwaffing ten nauwkeurigften kan vast ftellen, zoodaenig, dat hy zal zeggen of zy rond of cyvormig zyn, ofte of haer boorden effen, fponfagtig ofte hard zyn.

Ik hebbe tweemaal, een kleyne fponfagtige uytwaffing ofte vrat ontmoet, een weynig binnen in de mond van de *Pis-buys*, en andere hebben insgelyks zulke gevallen gezien: maer van de ander kant zommige ontleedkundige van aenmerkelyke uytmuntentheyd verzetten de zaek zoo verre, dat zy deze *Caruncles* aenzien als enkele vercierdzels; en den vermaerden MORGAGNI (*) zelfs geeft ons te kennen, dat hy niet-jegenftaende het groot getal van *Pis-buizen* die hy gezien had, maer alleenelyk een geval van een vleefchelyke uytwaffinge ontmoet heeft. Wy mogen gevolgentlyk met zekerheyd vast ftellen, dat de *Caruncles* uyt-nemende zelden gebueren: en als wy zommige hooren vertellen de menige genezingen, die zy met het vernietigen van zulke uytwaffingen uytgevrogt hebben, wy mogen befluyten, dat zy zelve zeer onwetende en ligtgeloovig zyn, ofte dat zy wenfchen een ander door zyn ligtgeloovigheyd te bedriegen.

(*) De Sedib. & Causis Morb. Lib. III. Epist. XLII.

De verftopping kan , in plaets van door *Caruncles*, veroorzaekt worden door het gewel van het sponsagtig deel van de *Pis-buys* als haer binnenfte Vlies door een *Druy-per* zeer verzwakt is geweest. GOULARD (†) onderftelt dat dit flag van verftoppingen het aldergemeenste is , niet - tegenftaende dat het in de openingen zelden zoo aenmerkt word ; want hy vermoed , dat de oorzaak , die deze kleyne holligheden in het sponsagtig geftel maekt, met het fterven ophoud , ende dat alzoo deze holligheden g'ydel worden, t'zaem zinken , en geen teekens laeten van het geval. MORGAGNI heeft noyt ondervonden dat de ziekte uyt deze oorzaak voortkwaem : het is nogtans zeker dat het kan gebueren , ende zomwylen , fchoon zelden , gebuert. Maer de aldergemeenste oorzaak van de verftopping fchynt te zyn een toefluyting of t'zaem trekking van een deel van de *Pis-buys*. Wy en kunnen met geen zekerheyd vast ftellen hoe deze klagt begint , maer het fchynt te kunnen de uytwerking zyn van de voorgaende ontfteking en onthuytding ofte doorknaeging De ziekte is in deze gevallen gemeenelyk vergezelt met een onbefmette *Druy-per* ; want gelyk de *Pis-buys* wyder is onder de toefluyting , deze ongeregeldheyd onderwerpt haer aen ftoringen en gevolgentlyk aen ontfteking. Deze ontfteking tuffchen de

(†) *Traité des Maladies de l'Uretra.*

toesluyting en de Nek van de blaes kan gemakkelijk veretteren, ende als dit gebuert, de etter, gelyk in alle andere absessen, word uytwendiglyk gedrukt, maer berst dikwils open in de *Pis-buys*, de Pis alsdan zyn weg maekende in het abses, brengt een fistelagtige zweering voort, de welke gemeenelyk zig eerst uytwendiglyk vertoont in de Bilnaed. Is 't, dat de ziekte veronagtztaemt ofte onbekwaemelyk gehandelt word, de rondom gelegen deelen worden onsteken ende veretteren, waer door zomwylen verscheyde fistelagtige openingen gemaekt worden, die gemeenelyk al aen de oorsprongelyke plaets van de ziekte t'zaem komen. Dit is den waeren staet van den aerd en voortgang van dit toeval, vervolgens de middels om het te verligten kunnen gemakkelijk verstaen worden. Den Oeffenaer zal natuerelyk zyn oogmerk hebben op de voornaemste klagt, te weten; de sluyting van de *Pis-buys*; want het is klaerblykelyk dat, om een abses in de Bilnaed te voorkomen of te genezen, men de toesluyting wegnemen moet.

Men kan de toesluyting, als zy vroeg ondernomen word, ten meerderen deele gemakkelijk genezen, met allengskens de toegetrokken *Pis-buys* door Bougien uyt te rekken. Als de verstopping aen dit middel wykt, de Pis zal in evenredigheyd vryer vloeyen, en de prikkeling en de daer op volgende *Druyper* zal insgelyks verminderen. Alle de uytwerkingen van de Bougien, bekwaemelyk gehandelt, hangen af van deze

klaere en eenvoudige grond-regel: te weten, dat het Vlies van de *Pis-buys* allengskens uytgetrokken word; en daerom ons voornaemste oogwit moet zyn zulke Bougien te maeken, die kloek genoeg zyn om in de *Pis-buys* ingebracht te worden, en daer te verblyven zonder perykel van breken, en ten zelven tyde buygzaam genoeg om in dien weg te kunnen leggen en zig te voegen nae de roeringen van het Lighaem. Zy moeten ook gleddig zyn en daer mag in hunne mingeling niet zyn dat kan prikkelen. Een ongewoon Lighaem, gelyk een Bougie, hoe zoetaerdig het zy, is van zig zelven een genoegzaeme prikkel, als het in zoo een teder deel als de *Pis-buys* geleyd is, en zal zeker de ontlasting van slym vermeerderen als het daer voor eenigen tyd moet verblyven. De voorgewende ettering die dikwils aen het Publyk wys gemaekt is uyt een verbor-gen kragt van besondere Bougien te volgen, is niet anders als de gezeyde uytwerking in een hooger graet; want men weet zeer wel, dat de ettering noyt plaets kan grypen, ten zy daer een daedelyke zweering is; daer de vermeerde ontlasting van slym uyt eene Vlies-agtige oppervlakte gelyk de *Pis-buys*, in evenredigheyd met de prikkeling vermeerdert word, ten minsten in een zeker graed; want is 't, dat de prikkeling groot is en lang duert, de onsteking en haere gevolgen zullen natuerlyk voortgebracht worden.

Het schynt vervolgens klaer, dat de Bougie groot kwaed moet doen, is 't, dat zy

54 *Waernemingen van het Genezen*

prikkelende genoeg is om een onsteking ende onthuyding in de *Pis -buys* voort te brengen; ende nogtans zy en kan op geen ander wyze een verettering veroorzaaken, ten waere wy ons verbeelden dat de toefluyting uyt een zweering voorkomt, 't geen wy weten niet te geschieden. Dit al niet-tegenstaende, men heeft zoo ingenomen geweest van de veretterende eygenschappen van de *Bougien*, dat zelfs den ervaeren Heer SHARP, (*) schoon hy overtuygd was, dat zy niet en konden op deze maniere alleen werken, zoo verre door de vooroordeelen in dit geval geleyd wierd, dat hy toestont, dat de genezing eensdeels door de verettering en eensdeels door de uytspanning uytgevrogd wierd. Men kende tot nu korts niet genoegzaam de onderscheydentheyd tusschen etter en slym, (a) en de vermeerderde ontlasting van slym wierd te ligt voor etter genomen.

(*) A Critical Enquiry into the present State of Surgery

(a) Het dunkt my nuttig te zyn deze onderscheydentheyd hier voor te stellen, te meer, om dat de proefnemingen van Mr. Charles Darwin op deze Stoffe hier niet algemeenelyk bekend zyn. De volgende *Waernemingen*, te zaem genomen, kunnen met genoegzaeme zekerheyd de onderscheyding vast stellen

I. Het slym is natuerelyk doorschynend en de etter schaduw agtig of ondoorschynbaer, als het slym schaduw agtig word, het word wit, geel of groenagtig; maer dit last couleur is bynae noyt zoo aenmerkelyk in slym als in etter

II De deelen van het slym zyn meer t'zaemgebonden als van de etter. Als slym in water geworpen

Als men Bougien gebruykt, hunne dikte moet toegepast zyn, om met een zeer kleyne

is, het is niet haestelyk verspreyd maer blyft in een ronde hoop; daer de etter, schoon ook niet haestelyk verspreyd, door een kleyne roering in veel deeltjes gebroken word.

III. Het is zelden dat men eenige reuk gewaer word in het slym, maer dikwils in de etter. Het slym nogtans op brandende kolen gesmeten, smyt een onangenaeme reuk uyt, zoo wel als de etter in deze omstandigheyd, ende het is niet gemakkelyk die twee soorten van reuk te onderscheyden

IV Het slym zwemt gemeenelyk boven het water, en de etter zinkt; nogtans als de etter met wat lugt gemengelt is, zy kan boven-zwemmen, en het slym kan zinken als het met geen lugt gemengd is

V. Is 't, dat een geel of groenagtige Stoffe rondom omhelst schynt door een doorschynende of min schaduwagtige en min gecoleurde Stoffe, die Stoffe die meer gecoleurt is, mag gemeenelyk aenzien worden als etter; want waerom zoude een deel van het slym zoo aenmerkelyk veranderen in de zelve plaets daer de reste zoo weynig verandert word.

VI De Proefnemingen van Mr. Charles Darwin brengen uyt, dat het Acidum Vitriolicum beyde het slym en de etter ontbind, maer spoediger het slym als de etter; dat als men water mengt met de ontbinding van slym, dit scheyd zig af, en zwemt boven, ofte hangt in het water verdeelt in Vlokjes; daer en tegen als men water mengt met de ontbinding van etter, dees valt op de grond, ofte word door het vogt te schokken, verspreyd, zoo dat het de mengeling als troebel water maekt. Dat het Alkali Fixum Causticum gesmolten, het slym en gemeenelyk de etter ontbind, en als men water giet by zulke ontbindingen, de etter daelt naer de grond, maer het slym niet

VII De Hœtigue Koorts mag genomen worden voor het zekerste teeken van een staet van verettering in eenig deel van het Lighaem

VIII. Het Vergroot glas ontdekt in de Etter Bollekens in gedaente eenigzints gelyk aen die van het Bloed, de welke in het slym niet te vinden zyn.

56 *Waernemingen van het Genezen*
moeyte en zonder pyn ingebracht te worden. De punt van de Bougie moet stomp zyn en bestreken met Olie, om te gemakkelyker te kunnen passeren. Zy moet altyd traeg en zagtjes ingebracht worden. Men heeft zomtyds gezien, dat een dikke Bougie ruygelyk en onwetende gehandelt door het Vlies van de *Pis-buys* gedrongen is geweest. en Mr. SHARP (*) spreekt van een geval waer een Bougie, dagelyks eenige uren drukkende op het Vliesagtig deel van de *Pis-buys* een weg maekte, door haere hardigheyd, in den regten darm.

Gelyk de verstopping wykt, zoo moet men de Bougie allengskens verdikken, tot dat de toefluyting ten geheelen verdwenen is. Het gevoelen van den Lyder zal ons leeren hoe lang wy de Bougie in de *Pis-buys* mogen laeten. In het eerst een half quartier ofte zelfs een quartiers uurs is genoegzaam, maer als den zieken het gewoon geworden is, zy mag dagelyks verscheyde uren inblyven. De wet, de welke men hier ten hoogsten moet in agt houden, is de Deelen niet te veel prikkelen, op dat hier nog pyn nogte ongemak uyt en spruyte. Zoo haest eene ontsteking oyt opgewekt is, men moet de Bougien ter kant stellen tot dat de prikkeling verdwenen is.

Als de toefluyting onbekwaem gehandelt

(*) *Ibidem.*

ofte te lang veronagtzaemt is, zoodaenig dat eene ettering plaets grypt, men moet, zonder uytstel een opening maeken om de etter uytwendiglyk uyt te laeten. Is 't, dat het abses door zig zelve geborsten is, en gemeen is met de *Pis-buys*, dan moet de uytwendige opening vryelyk vermeerderet worden, en men moet de Bougien gebruyken om de toefluyting te overmeesteren.

Ik hebbe zomtyds gevallen van toefluyting ontmoet, die alleenelyk voor een zekeren tyd verschenen ende waerschynelyk spasmodique aendoeningen waeren die hun oorsprong hadden, om dat de tederheyd van de *Pis-buys* vermeerderet was. Deze spasmodique toefluyting wykt gemeenelyk aen de *Cortex Peruvianus* en de stillende inspeytingen gelyk de spasmodique *Cordé*. De Bougie was gelykelyk van dienst in deze gevallen.

Ik hebbe niet gesproken van het inwendig gebruyk van de *Mercurius* in verstoppingen van de *Pis-buys*, om dat ik oertuygt ben dat zy gemeenelyk ten geheelen plaetzelyke aendoeningen zyn; en is 't, dat zy gemengt zyn met teekens van *Verolle*, gelyk het nu en dan gebuert, het is klaerblykelyk genoeg dat men het Quik-zilver dan moet gebruyken.

§. VII.

ONBESMETTE DRUYPER.

IK hebbe alreeds aenmerkt , dat de toefluyting van de *Pis - buys* gemeenelyk vergezelt is met een onbesmette *Druyper*. Dit ongeval is gelykelyk zomtyds de uytwerking van eene vergrooting en zieke staet van de voorstaende Klier. De *Druyper* is in ieder van deze gevallen voortgebracht door de prikkeling , vervolgens om dit te genezen men moet weeren de plaetzelyke ziekte die deze prikkeling veroorzaekt. Maer daer is een ander soort van *Druyper* die schynt bezonderlyk af te hangen van eene verflaking. Hy is gemeenelyk bevryd van alle besmetting , (a) ende is ten meerderen deele de klagt van die de welke langduerige en vele *Druypers* gehad hebben. (b) Hy word

(a) De *Stoffe* heeft dikwils al de schyn van besmettende te zyn , als het nogtans zeker is dat zy geenzints besmettende is ; men moet daer toe letten op de oorzaeken die ik hier boven aenmerkt hebbe

(b) Men ontmoet gevallen van ontlastingen uyt de *Pis - buys* in Perzoonen , die in geen tyd van hun leven oyt een besmettende *Druyper* ofte eenig ander toeval van *Venus - Ziekte* gehad hadden , welke ontlastingen nogtans gelyk waeren aen een besmettende *Druyper*. Daer mag hier bygevoegd worden , om alle mislaegen in de genezing te voorkomen , dat zomtyds ook in de onbesmette *Druyper* hitte in het water maeken en eenige graed van onsteking ondervonden worden , maer deze toevallen zyn zelden aenmerkelyk , en verdwynen gemcenelyk in korte dagen met alleenelyk eene verkoelende levens - regel te onderhouden.

ook dikwils voortgebracht, om dat het Lighaem door hevige Purgatien ofte door een langduerig gebruyk van Quik - zilver verflauwt is. Eene ontlasting van deze soort word dikwilder bespuert in Vrouwen als in Mans; ofte ten minsten, men kan dikwils de witte Vloed naer een *Druyper* voor een onbesmette *Druyper* nemen.

Als daer geen reden is om eenige besmetting te vermoeden, de t'zaem trekkende inspeytingen zullen van 't grootste nut zyn. Het is ten zelve tyde noodzaekelyk zyn oogmerk te nemen op de algemeene gestelt-heyd van den zieken, ende aen te raeden den *Cortex Peruvianus*, de minerale ofte stael - waters, het koud Bad, en zulke andere middels die het Lighaem kunnen verkloeken. Als men geene onsteking te vreezen heeft, men kan met groot voordeel den Balzem van *Copaiva* in groote innemingen voorschryven.

Ik hebbe tweemaal gezien, dat eene aendoening van deze soort verdreven wierd door eene Veficatorie ofte blaer - trekkende middel op de Bilnaed geleyd, naer dat zy door verscheyde middels onverwinbaer gestaen had. Nogtans de andere middels die ik aengeraeden hebbe, zullen gemeenelyk genoegzaam zyn: maer zomwylen zal de ziekte voor eenen langen tyd blyven gedueren, ten spyt van alle onze poogingen.

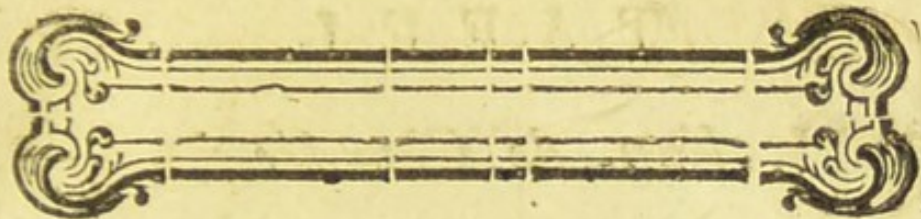
E T N D E.

BYVOEGZEL.

IK hebbe my voorengestelt de voordere Werken van SAMUEL FOART SIMMONS, die op dit Deel van Wetenschap hier nae zullen uytkomen, in 't Vlaemsch te Vertaelen, niet-tegenstaende dat zommige zeer onbetaemlyk vinden zulke Wetenschap in onze Moederlyke Tael te stellen, daer zy nogtans goed-keuren, dat het in het Fransch gestelt worde; voorders het Latin is niet gemeen genoeg geweten, om het voor het Vlaemsch te verkiezen. In tusschen-tyd raede ik zeer aen het geleerd Werk van d'Heer SCHWEDIAUER, het welk uyt het Engelsch in de Moederlyke Tael der Franschen overgestelt is.

*Vidi J. F. DE GRYSE, Lib.
Cens.*

*Vidi L. DE HAVESKERCKE,
Lib. Cens. Reg.*

T A F E L
V A N D E
M A T E R I E N .

*V*oor-reden van den Ver-
taelder. 3

*V*oor-reden van den Autheur
tot d'eerste Uytgave. . 6

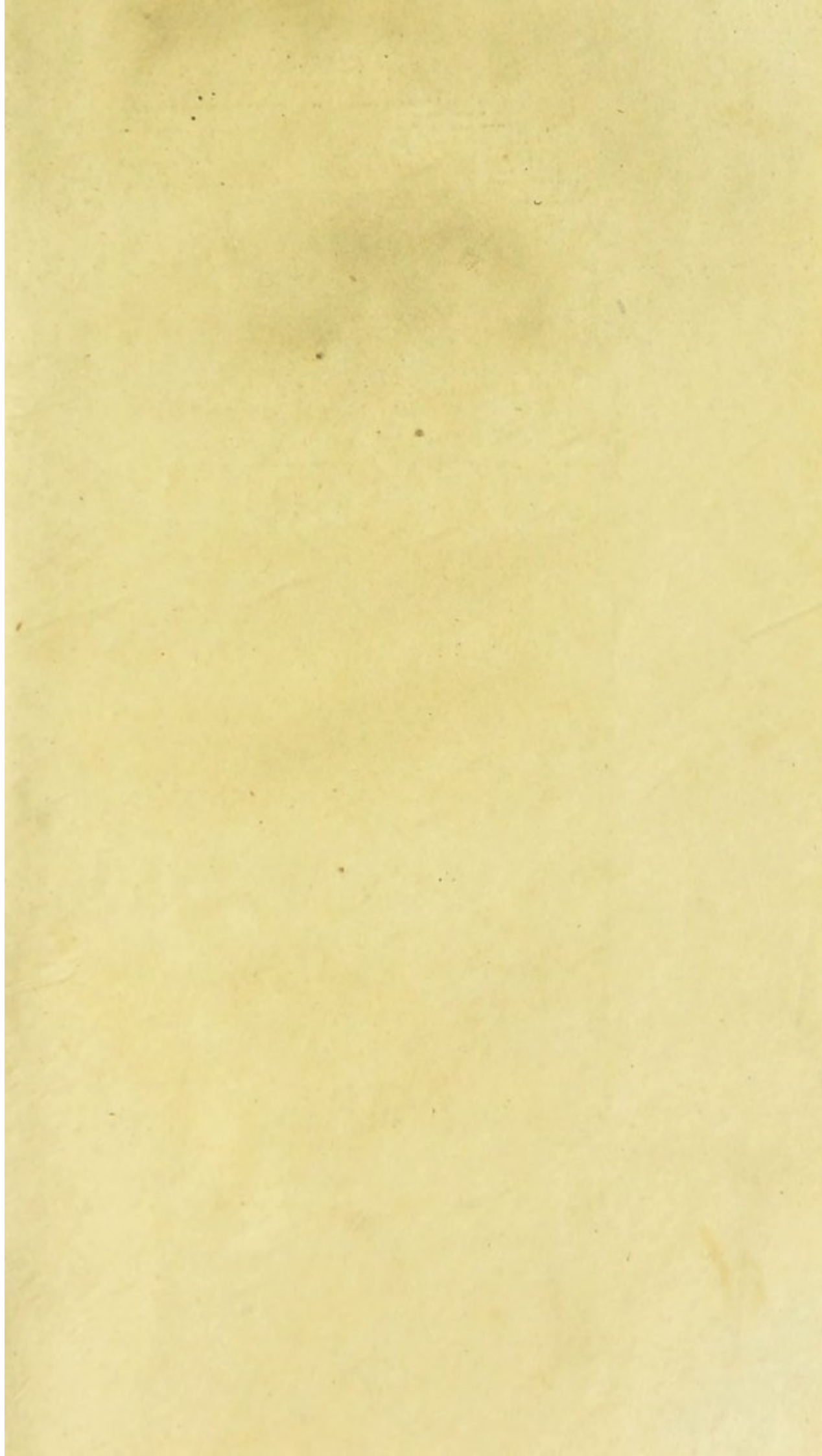
*W*aernemingen op het genezen
van de Gonorrhæa, &c. II

§. I. *V*an de Hernia Humo-
ralis. 33

T A F E L.

§. II. <i>Van de Chordée.</i>	37
§. III. <i>Van den Bubo.</i>	38
§. IV. <i>Van Phymosis en Pa-</i> <i>raphymosis.</i>	43
§. V. <i>Van de Chancres.</i>	44
§. VI. <i>Van de Verstoppingen</i> <i>van de Pis - buys.</i>	49
§. VII. <i>Van de onbesmette</i> <i>Druyper.</i>	58

1. Die Kunst der Baukunst
2. Die Kunst der Architektur
3. Die Kunst der Statik
4. Die Kunst der Festigkeit
5. Die Kunst der Schönheit
6. Die Kunst der Erhaltung
7. Die Kunst der Verbesserung
8. Die Kunst der Erleichterung
9. Die Kunst der Befriedigung
10. Die Kunst der Befriedigung

